

Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva o zdravstvu na Slovenskem

Prispevki tematske številke so uglaseni na temo zdravstvene in širše socialne zgodovine v povezavi s tovrstnim arhivskim gradivom, ki ga hranijo v pokrajinskih arhivih, Arhivu Republike Slovenije in Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Gre za arhivske fonde upravnih organov in bolnišničnih ustanov ter tudi zasebnikov, ki omogočajo najrazličnejše raziskave, prikazane tudi v pričujoči tematski številki publikacije *Arhivi*.

Ideja o osvetlitvi te tematike s poglobitnimi dejavniki, ki vplivajo nanjo, je v *Medarhivski delovni skupini za področje zdravstva in socialnega varstva*, ustanovljeni pri Arhivu Republike Slovenije leta 2007, zorela že nekaj časa. Ustvarjalci arhivskega gradiva so ob pregledovanju lastnega gradiva vseskozi nakazovali potrebo po širšem spoznavanju arhivskih virov za zgodovino različnih bolezni, zdravja, zdravljenja in socialne zgodovine v splošnem. Valorizacija gradiva, zlasti specifične zdravstvene dokumentacije, je pokazala potrebo po širšem sodelovanju različnih deležnikov – ustvarjalcev gradiva, arhivistov in tudi raziskovalcev. Zlasti pristopi slednjih pri obravnavanju virov za zgodovino zdravstva so arhivistom koristni kašipot.

Pričujoča tematska številka predstavi postopke arhivske javne službe, ki arhivsko gradivo formira in ga postavlja za temelj tehtnih znanstvenih raziskav, predstavi materialno varstvo predmetnega arhivskega gradiva kot tudi konkretne (zakonske) ovire pri njegovem raziskovanju.

Manjši sklop, ki za razumevanje vloge slovenskih javnih arhivov pri ohranjanju te kulturne dediščine ni nepomemben, sestavljajo 4 prispevki. Sumarna predstavitev vseh fondov s področja zdravstva v slovenskih arhivih osvetli postopke dela v polpretekli zgodovini, ki so oblikovali ohranjenost tega gradiva. Prevzem arhivskega gradiva, ki je običajno plod večletnega sodelovanja med ustvarjalcem in pristojnim arhivom, je prikazan na izkušnji Zgodovinskega arhiva Ljubljana – Enota v Idriji pri prevzemanju arhivskega gradiva Psihiatrične bolnišnice Idrija in prevzemanju zasebnega arhivskega gradiva nevropsihiatra Jožeta Felca, ki ga je začasno hranila bolnišnica. Dva prispevka pa osvetlita preventivno in kurativno skrb za arhivsko gradivo, ki jo za slovenske arhive izvaja Center za konserviranje in restavriranje pri Arhivu Republike Slovenije. Predstavljena je strategija reševanja poplavljenega gradiva na primeru reševanja poplavljenega gradiva Zavoda Republike Slovenije za transfuzijsko medicino ter konserviranje in restavriranje vajeniške knjige mariborskih kirurgov iz let 1776–1837.

Osrednji in največji sklop predstavljajo prispevki, ki v središče postavijo posamezne zvrsti arhivskega gradiva oz. arhivske fonde, ključne za raziskovanje zdravstva na Slovenskem, ali pa kar raziskovanje te tematike same.

Register raka Republike Slovenije, eden najstarejših populacijskih registrov raka v Evropi, je v mnogočem prvovrsten arhivski vir in ključen za vrednotenje onkološkega varstva v državi. Padarske bukve iz okolice Škofje Loke, po času nastanka njegovo pravo nasprotje, so pomembne za zgodovino ljudskega zdravilstva. Trije primeri nominativnih registrov v koprskem okraju iz 19. stoletja pa kažejo možnosti medikohistoričnih analiz in uporabe zdravstvene statistike.

Upravni fondi, ključni za zgodovino zdravstva, so predstavljeni v treh

prispevkih. Organizacija zdravstva na Kranjskem v 19. stoletju in med obema vojnama sloni na upravnih fondih Arhiva Republike Slovenije, javno zdravstvo v celjskem okolišu od druge polovice 19. stoletja do l. 1941 je predstavljeno na podlagi fondov uprave Zgodovinskega arhiva Celje.

Pomen osebnih fondov pri osvetlitvi vloge posameznika je poudarjen pri orisu življenja Antona Prijatelja, strokovnjaka medicine dela na Primorskem.

En sam prispevek sloni na zdravstveni dokumentaciji, pri tem pa opozori na možne zakonske ovire pri njenem raziskovanju. Gre za predstavitev spolnih bolezni v Mariboru in okowlici med obema vojnama na podlagi matičnih knjig Splošne bolnišnice Maribor.

Primer celostnega obravnavanja tematike ob soočenju arhivskih virov sta prispevka o socialnozdravstveni zaščiti mater in otrok v Sloveniji med obema vojnama in o delovanju ubožnih ustanov v Kopru od 13. stoletja do začetka 20. stoletja. V ta kontekst pa bi lahko umestili tudi predstavitev zdravstva na Celjskem med drugo svetovno vojno, ki pa arhivskih virov posebej ne izpostavlja.

S predstavitevijo dokumentov Nadškofijskega arhiva Ljubljana je nakazana možnost obstoja dokumentacije o zdravstvu še v drugih arhivih in sorodnih institucijah ter pri zasebnikih, ki v pričujoči publikaciji, če je avtorji posebej ne omenjajo, ni predstavljena.

Tretji sklop predstavljajo prispevki, ki so specifični zaradi gradiva, na katerega se naslanjajo, in (tudi) zaradi problematike, ki jo obravnavajo. V mislih imamo predstavitev Sanatorija ruskega Rdečega križa za pljučne bolnike na Vurberku, ki je veljal za eno izmed najboljših zdravstvenih ustanov v Kraljevini Jugoslaviji, in opis delovanja sester usmiljenk v zdravstvenih ustanovah na Slovenskem med letoma 1843 in 1948.

V ta sklop smo uvrstili tudi prispevka, ki bralce nagovarjata uvodoma. Gre za celostno predstavitev zdravstvene dokumentacije kot vsestranskega vira znanstvenih raziskav, z umestitvijo raziskovanja socialne zgodovine v slovenski in širši evropski prostor ter predstavitev varstva arhivskega gradiva izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta. Slednje bo po mnenju raziskovalke Katarine Keber zaradi proceduralnih ukrepov močno omejilo raziskave s področja socialne zgodovine in jih porivalo na obrobje zgodovinskih raziskav. Zlasti pa bo slovenski raziskovalec v primerjavi s tujim, na primer avstrijskim, v nezavidljivem položaju, saj so slednjemu vrata javnih zdravstvenih ustanov odprta.

A poldrugo leto veljave Zakona o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta, je razmeroma kratek čas, ki komajda omogoča zaznavo negativnih posledic njegovega obstoja. Navsezadnje se zakoni, tudi ta, sčasoma spreminjajo.

Ob zaključku se želimo zahvaliti avtorjem prispevkov, ki so se prošnjam medarhivske skupine odzvali in omogočili izdajo tematske prve številke 41. letnika publikacije *Arhivi*. Nekaj prispevkov na to tematiko pa bo zaradi spleta okoliščin objavljenih tudi v naslednji številki in bo tematiko s tem smiselno zaključilo.

Marija Grabnar